

La memòria d'un capellà resistent

En el centenari del seu neixement, la comarca de la Cerdanya ha recordat i homenatjat Joan Domènech i Domènech. Fill de Ger i rector de Puigcerdà, mossèn Joan va organitzar una xarxa que traspassava la frontera durant la II Guerra Mundial, va ajudar els perseguits pel règim franquista o, un cop a la República Dominicana, els qui assetjava el dictador Trujillo.

Aquest estrillonet serà capella." La profecia, pronunciada per una tia conca i beata, no tenia, a primer cop d'ull, gaires probabilitats de fer-se realitat. L'"estrillonet" era en Joan, fill de l'Isclè Domènech Crispí, un conegut i actiu republicà, lliurepensador i anticlerical que havia estat empresonat durant la dictadura de Primo de Rivera per escriure a la revista *Escola Nova* de Francesc Ferrer i Guàrdia un article contra els *hermanos* de la Doctrina Cristiana establerts a Puigcerdà. En Joan havia nascut l'any 1902 a can Cabrer de Ger, a la Cerdanya, i era el segon de nou germans, fills tots ells de Semproniana Domènech Bertran, que s'encarregava d'anar batejant la prole d'amagat del marit. Per si de cas.

Les admiracions que posteriorment va despertar la seva actuació, un cop ordenat capellà (després de descobrir que el seu fill no estudiava pas per advocat, com li deia, sinó al seminari, Isclè Domènech, amant com era de la llibertat, va acceptar-ne la decisió), no deixaven de recordar, en determinats àmbits, que, de fet, el noi ja prometia de bon començament: néixer "vestit" és senyal de prodigis i aquell vailet havia de ser especial. En tot cas, sigui per haver nascut tot recobert amb la placenta ("vestit", per tant), sigui per la combinació de tarannàs Isclè-Semproniana o, encara, per les forces que travessaven la Cerdanya durant aquella convulsa meitat de segle, Joan Domènech, mossèn Joan, no va ser un capellà gens vulgar.

Coratjós i singular. L'historiador Josep Clara presentava, el passat dia 13, a Puigcerdà, el seu llibre *Mossèn Joan Domènech, un home de coratge i un capellà singular*. Era el primer acte de

l'homenatge que aquest cap de setmana s'ha dut a terme a la comarca de la Cerdanya, on va néixer i on va exercir el seu ofici Joan Domènech i Domènech, on se'l recorda encara amb apassionat respecte. Cent anys després del seu naixement, mossèn Joan torna a la seva terra per demostrar que ningú, mai, no li n'havia allunyat.

A mesura que Josep Clara s'endinsava en els documents del Govern Civil que se serven a l'Arxiu Històric de Girona, i a còpia d'anar trobant, repetit aquí i allà, el nom de qui va ser rector de Puigcerdà durant més de vint anys, va anar creixent la seva curiositat per la figura –i els fets– d'aquest capellà especial, estrictament ortodox però –o precisament per això– enfrontat reiteradament amb una jerarquia eclesiàstica en connivència amb el règim franquista. "La figura singular de Joan Domènech", escriu Clara, "es correspon amb un home de bona fe, d'esperit evangèlic, inquiet, atrevit, ben diferenciat de molts altres ministres de la religió oficial del sistema, acomodats, plàcidament, en el nacionalisme de l'època."

Mossèn Joan –com tants d'altres catalans– va ser membre de la Resistència francesa; a més, però, va crear la seva pròpia xarxa d'evasió per ajudar a passar la frontera tant jueus o soldats que fugien del nazisme com, en direcció contrària, famílies de repressaliats del franquisme que volien reunir-se amb els seus parents obligats a l'exili; va rebre el reconeixement aliat i l'agraïment –silenciós o explícit– de la gent de la seva terra; va ser allunyat per força de Puigcerdà i va marxar a la República Dominicana quan l'assetjament se li va fer del tot insuportable; i allà, no caldria sinó, va saber plantar cara a la dictadura encapçalada per Rafael Trujillo.

Mossèn Joan Domènech va rebre diversos reconeixements per la seva tasca dins de la Resistència contra el règim nazi. A la imatge, rep la creu de la Legió d'Honor francesa, l'any 1953.

Va tornar a casa, passat ja el franquisme, i no hi va trobar l'acollida que hi esperava per part del seu nou bisbe. "De vegades, quan penso en la seva fidelitat a la institució eclesiàstica i en el tracte que se li ha donat, em recorda, amb totes les diferències que vulguis, el cas de mossèn Cinto", explica Teresa Alabèrnia, neboda de Joan Domènech.

De tota aquesta rica biografia, del pes que va tenir la figura de mossèn Joan a la comarca de la Cerdanya, però, amb prou feines si n'hi havia constància bibliogràfica. Josep Clara se'n va sorprendre i va decidir de posar-hi remei: "Per bé que Joan Domènech era esmentat en bibliografia editada, majoritàriament a la banda nord dels Pirineus, el seu nom, en canvi, era colgat pel silenci o el desconeixement en el cantó oposat, on justament havia tingut una activitat meritòria."

Obligat a partir I. Amb vint-i-cinc anys, Joan Domènech era nomenat vicari de Puigcerdà. La màxima aspiració per començar la carrera, des del punt de vista d'un jove tan imbricat en la seva comarca. Què va passar, però, entre aquest nomenament i el seu pas per la frontera, a peu per la muntanya, carregant a col·libè el rector de la vila, el 22 de juliol del 1936? Hi havia hagut l'alçament feixista,

Mossèn Joan va crear la seva pròpia xarxa d'evasió per ajudar a passar la frontera en tots dos sentits

és clar. Però, sobretot, pel que fa a la vila liberal de Puigcerdà, l'imperi que hi va establir Antonio Martín, el tristament conegut *Cojo de Málaga*.

No podem aventurar què li hagués succeït a Joan Domènech si hagués restat a Puigcerdà cas que no se n'hagués enenyoriat Antonio Martín qui, en nom de l'anarquisme, hi va imposar un virregnat ferotge. L'únic que compten són els fets, i aquests ens parlen dels cops i la humiliació a què el sotmeteren pels carrers de la vila. I de la fugida, després, guiat precisament a través del Pirineu per Joan Jordà, el "Penja-robos", home de confiança de Martín i qui després havia d'acusar el "Cojo" de ser agent franquista. El mateix Jordà, per cert, que havia estat al maquis, escrivia una carta a Domènech, ja rector de Puigcerdà, l'octubre del 1945, per comunicar-li que havia preguntat per ell a diferents pobles de la comarca i que a tot arreu li n'havien parlat bé: "Amb això li posaré en coneixement, com V. ja suposarà, som en vís-

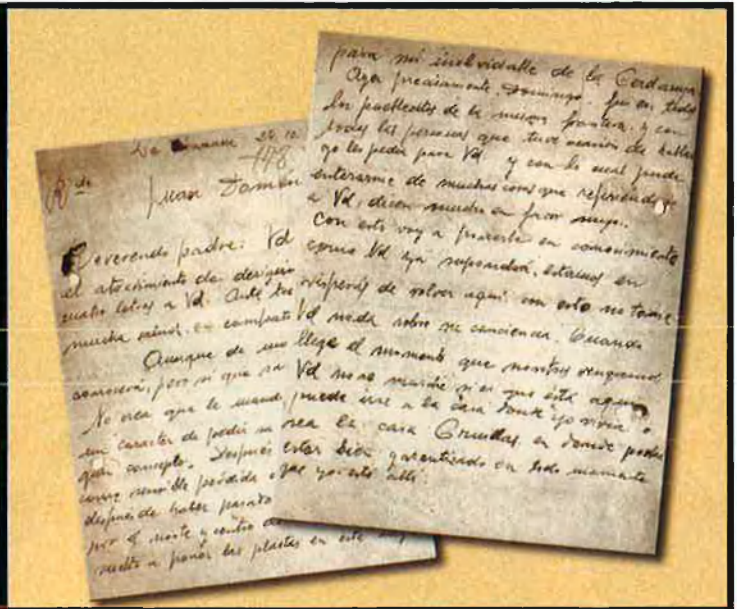
pera de tornar aquí, amb això no prengui V. res sobre la seva consciència. Quan arribi el moment que nosaltres vinguem, V. no se'n vagi si és que és aquí, se'n pot anar a la casa on jo vivia, o sigui a la casa Cruïlles, on podrà estar ben garantit en tot moment. [...] dongui molts records a la meua família i perquè sàpiga qui sóc, només em queda dir-li que vaig ser qui li va facilitar la partida el juliol del 36."

'Vince malum a bono'. Un cop passada la frontera, mossèn Joan no va voler tenir res a veure amb els grups profeixistes que organitzaven el pas cap a Burgos i, després d'un temps a Perpinyà, féu cap a Suïssa. Allà coincidí i treballà amb el pedagog i impulsor del moviment escolta català mossèn Antoni Batlle i va col·laborar amb la Creu Roja Internacional.

En acabada la guerra del 36, Domènech tornà a la Cerdanya, ara com a rector de Puigcerdà. El comportament del mossèn va destacar de seguida per la poca coincidència amb les indicacions oficials.

A l'esquerra, una mostra del reconeixement del bàndol aliat a la II Guerra Mundial. A la dreta, part de la carta que li va adreçar Joan Jordà, Penja-robes, estret col·laborador del Cojo de Málaga, que l'any 1945 li garanteix la seva seguretat, ara que "som en vispera de tornar".

"*Vince malum a bono*", diuen que va escriure Sant Pau: venç el mal amb el bé. I aquesta fou la seva divisa. Sempre. Per fer-ho, des de la parròquia de Puigcerdà va dirigir la seva actuació en dues línies essencials: d'una banda, a repartir certificats; de l'altra, a ajudar fugitius.

En una època d'aferrissada repressió com és la que va seguir la imposició franquista, que un capellà "avalés" la conducta d'alguna persona "suspecta" podia significar evitar la presó. O la mort. N'hi va haver molts que negaven cap aval o que, fins i tot, emetien els informes menys favorables possibles quan la policia els requeria reports. No va ser aquest el cas del rector de Puigcerdà: a ell no feia falta damanar-li aval; el portava si sabia que algú es trobava en situació perillosa, tot indicant a la família les gestions que els caldria fer amb el paper. I es va negar absolutament a pràctiques com ara la denúncia dels pagesos que d'allaven herba en diumenge —cosa que sí que es dedicaven a fer d'altres capellans a la mateixa comarca—. Tot plegat explica els malnoms que de seguida es va guanyar Joan Domènech: si per als uns era "mossèn Perdó", per als altres va esdevenir, indefectiblement, "*ese cura catalanista rojo*".

La 'xarxa Domènech'. La II Guerra Mundial va afegir ferides a les que ja havia infringit la guerra del 36. I ell tampoc

no se'n va quedar al marge. Des de l'enclavament estratègicament fronterer de la Cerdanya, es va integrar a les xarxes d'evasió. I les va ampliar. Tal com detalla Antoni Cayrol (Jordi Pere Cerdà) a les seves memòries, "la xarxa AKAK, de qui vaig ésser correu d'ençà la creació al juliol de 1943 i que remetia a les mans de Josep Mas per a passar la muntanya o bé a les mans del fill Sala, dit Militon, a Ix, era rebuda a Puigcerdà pel rector propi del poble, Mn. Domènech".

A més, com explica Teresa Alabèrnia, "va ser capaç de guanyar per a la causa la gent del quart tercera, la més normal i corrent i, per tant, la més eficaç". Per tant, a Puigcerdà formaven part de la "xarxa Domènech", connectada amb mossèn Jean Ginoux (Robert Darz) i l'AKAK, per exemple, la superiora de les monges de l'hospital, joves d'Acció Catòlica, pagesos de cases properes a la frontera; ferroviaris i guardaagulles; o la Rosita Lucas i el seu germà, administradors del cinema. Així, quan arribava algun fugitiu dels nazis, sabia que a determinada hora podia anar al cinema, que allà li donarien la corresponent entrada i que s'hi podria estar, sense despertar sospites, fins que calgués, fins que el duguessin a la rectoria o al convent, per exemple. I d'allà a fer via. Fins al consolat britànic de Barcelona o on convingués, segons el cas. Tal com explica l'historiador Ferran Sánchez Agustí, que

s'ha submergit en la figura de mossèn Joan arran de la investigació que du a terme sobre la "línia Gutiérrez" (la fortificació fronterera projectada per Franco) i que està traient de l'anonimat un gran nombre de participants en les xarxes d'evasió a la comarca de la Cerdanya, si no tenien papers en regla, "quan el tren era conduït per un maquinista de la seva confiança, posava fugitius al vagó que, darrere de la màquina, emmagatzemava llenya, carbó i aigua".

De fet, mossèn Domènech va tenir la virtut, quan es tractava d'ajudar algú, de saber angulejar per entre paperassa legal, despatxos i "autoritats competents". D'aquesta manera va aconseguir, l'any 1942, cobertura oficial per a les seves actuacions: en resposta a un requeriment del capellà, el governador civil de Girona el convertia en "responsable de la custòdia" dels religiosos que traspasessin la frontera. No cal dir que mossèn Joan va superar àmpliament aquesta funció. Com a mínim hi ha constància de sis aviadors canadencs vestits de capellans per mossèn Ginoux que van arribar sans i estalvis a la rectoria de Puigcerdà malgrat dur unes sotanes bastant més curtes del que reclamava la seva planta.

Per tot plegat, li va arribar, de la banda aliada, un ampli reconeixement: des de la Direcció de Serveis Estratègics Americans o des de l'estat francès, qui li lliurà, al "soldat sense uniforme". a banda dels

diplomes preceptius, la creu de Cavaller de la Legió d'Honor (l'any 1953) i la medalla de la Resistència francesa. Que li donessin aquesta darrera distinció i que ell l'anés a recollir a Tolosa de Llenguadoc, el juliol del 1948 (on també la van rebre el cardenal Jules Saliège o el bisbe Pierre Marie Théas), li va valer unes quantes trifulques.

No seria la primera vegada –ni la darrera– que era objecte de denúncies, però des de la presa de possessió com a bisbe d'Urgell del capellà castrense Ramon Iglesias Navarri, l'abril del 1943 (“conceptuat per la Direcció General de Seguretat”, explica Josep Clara, “com a ‘immillorable’ pel que fa a l’adhesió al Movimiento”), tals denúncies van trobar camp adobat per créixer. Les amonestacions del bisbe es van succeir i si no es va fer efectiva l’amenança de trasllat va ser per la por a les protestes (que ja arribaven, des d’una banda i l’altra de la frontera, només de saber-se’n la possibilitat).

Obligat a partir II. “Afortunadament, el clima d’Organyà, per a sans i malalts, és millor que el de Puigcerdà”, li escrivia el bisbe Iglesias per comunicar-li el trasllat. Teòricament, podia plantejar-se com un ascens. En la pràctica, l’obligaven a marxar a una població més petita i, sobretot, allunyada de la frontera.

Ell va haver d’obeir. Va provar, fins i tot, de marxar d’incògnit per no causar entrebancs. Però l’enrenou va ser inevitable. I sorprenent, si atenem a l’època de què es tracta. Hi va haver cartes a les autoritats del moment, és clar, però també una impressionant recollida de signatures o una caravana de cotxes que va marxar (en manifestació!) fins a la Seu d’Urgell. Fins i tot es va arribar a plantejar una “vaga de misses”: és a dir, els feligresos no entrarien a l’església fins que mossèn Joan no en tornés a ser el rector. Tot va ser en va, però. Si bé ja no es va sentir parlar mai més d’un possible desterrament a Fernando Poo, tampoc no es va aconseguir que tornés a casa seva.

De fet, mossèn Joan no havia de tornar a Puigcerdà fins molts, molts anys després. Aleshores ja no hi hauria a la Seu d’Urgell un bisbe castrense, sinó Joan Martí Alanis, un de més obert als nous temps. Tan obert que no va trobar parrò-

Mossèn Joan Domènech era un home menut d'estatura i de fermes conviccions. A la imatge, l'any 1961, a la República Dominicana.

quia al seu bisbat per a aquell capellà amb sotana i formes antigues. Acollit pel bisbe Ramon Malla a la diòcesi de Lleida, Domènech va acabar exercint a Juncosa de les Garrigues. Però, com diu el tòpic, és una altra història. O no.

De tota manera, entre una cosa i l'altra, mossèn Joan no s'havia estat pas quiet. L'any 1959 aconseguia, mitjançant l'Obra de Cooperació Sacerdotal Hispano Americana, anar a treballar a la República Dominicana. I allà, en plena dictadura de Rafael Trujillo, la tasca del “padre Juan” va ser exactament la mateixa de sempre. Ho recorda per a EL TEMPS Julio Acosta, capellà que treballa en una parròquia d'immigrants haitians a Barahona: “És la memòria d'un home que es va lliurar al servei de tothom, fossin o no d'església; la memòria d'un estil de vida senzill, humil i solidari amb tots els que patien persecució. Ell sempre tenia les portes obertes sense que li importés el risc.”

Núria Cadenas

1253 - 2003, 750 Aniversari de la Carta Poble de Moncofa

Celebra-ho amb nosaltres

AJUNTAMENT DE MONCOFA